

І. П. Устинова,

кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1112-807X>

Ю. В. Рябокони,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Е-ГРИВНЯ ЯК НОВА ФОРМА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mails: iryana.ustynova@npp.nau.edu.ua, 6954246@stud.nau.edu.ua

Метою дослідження є проведення аналізу правового регулювання та спроба висловити позицію щодо механізмів захисту прав осіб при запровадженні нових інструментів платежів українським законодавством процесу запровадження електронних грошей. **Методи дослідження:** у статті використані загальнонаукові методи дослідження спостереження та опис і теоретичні: аналіз, узагальнення, пояснення, а також системний, функціональний, конкретно-соціологічний. **Результати:** окреслені сучасні світові підходи до введення електронних грошей, що виникають у зв'язку з об'єктивними підставами розвитку фінансової системи та фінансового контролю та віртуальних активів; визначені та сформульовані основні тенденції у контексті визначення процесів захисту прав осіб суб'єктного складу таких правовідносин. **Обговорення:** дослідження зарубіжних та вітчизняних підходів до правового регулювання запровадження та користування електронними грошима в Україні, визначення суб'єктного складу правовідносин, що виникають у зв'язку з цим, має суттєве значення для розроблення українського законодавства, яке лише частково відповідає актуальним тенденціям, особливо в частині захисту прав. Концепція центральної банківської цифрової валюти існує вже кілька років. Зростаюче використання цифрових платежів, зменшення готівкових операцій, поява криптовалюти як Bitcoin та Ethereum, що становлять загрозу для стабільності фінансової системи та є поза традиційними банківськими системами – усе це слугувало передумовою створення та розробки проєкту CBDC. Пандемія Covid-19 прискорила перехід цифрових платежів та збільшила попит на цифрову валюту, підкресливши обмеження фізичних грошей. Із початком використання цифрових грошей країни світу ставлять високі очікування, пов'язані із покращенням фінансової інклюзії, сприяння економічного зростання, створення безпечної цифрової системи платежів та прозорості фінансових транзакцій.

Ключові слова: CBDC; е-гривня; цифрова валюта; цифрові активи; віртуальні активи; антикорупційна політика; блокчейн; фінансова інклюзія; безготівкові платежі; кібербезпека.

Постановка проблеми та її актуальність. Діджиталізація у фінансовій сфері як механізм демократизації суспільства є актуальним реформаторським кроком сучасної України. Станом на жовтень 2022 року зареєстровано торговельну марку «e-hryvnia» та «e-гривня», яка безпосередньо належить Національному Банку

України. Працівники Міністерства цифрової інформації та розробники державного додатку «Дія», вже у 2021 році отримали зарплатню в цифровій валюті на базі блокчейн. Це стало частиною експерименту зі створення національної валюти, який Міністерство цифрової трансформації проводить у співпраці з Нацбанком.

Україна, як одна із перших держав, прагне набрати оберти у сфері цифровізації, створивши цифрову версію своєї національної валюти. Та прийнявши Закони України «Про платіжні послуги» і «Віртуальні активи» поклала початок його юридичного закріплення.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Сучасні юристи-науковці активно обговорюють питання проекту е-гривні. Так, І. Верес, О. Кравченко, К. Петрофанова, В. Рядінська, М. Радченко, І. Трубін, І. Устинова різнобічно проаналізували інституцію електронних грошей та висловили свої суттєві висновки щодо реалізації такого проекту. Автори погоджуються з існуючими висновками та мають свої погляди на чинний стан правового регулювання електронних грошей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новий формат цифрової валюти CBDC (central bank digital currency), незабаром стане новим офіційним засобом платежу, захищеним державою. Національний Банк України працює над концепцією створення е-гривні розпочинаючи з 2016 року, де було здійснено дослідження щодо можливостей запустити цифрову валюту, та у 2018 році НБУ запускає очікуваний пілотний проект випуску е-гривні для роздрібних платежів на платформі блокчейн [1].

Ідею цифрової валюти підтримує більшість центробанків розвинених країн світу та половина із них перейшла до практичних експериментів. З появою розвитку блокчейну та Ethereum смарт-контрактів ще більше заохочує суспільство до переходу цифрової валюти, як третьої форми оплати. Так, CBDC не вважається криптовалютою, вони можуть використовувати або не використовувати базу даних, таку як блокчейн, але дана валюта є повністю децентралізована національним банком країни. Нацбанки створюють та зберігають повний контроль над виробництвом, обігом та розподілом цифрової фіатної валюти. CBDC створений на основі токенів або облікових записів та ключовими принципами є конфіденційність, доступ та легкий спосіб розповсюдження.

Україна є однією з перших країн, яка має на меті впроваджувати цифрову валюту в національний обіг найближчим часом. Частина

співробітників Міністерства інформації та розробники державного додатку «Дія» вже отримують зарплатню в е-гривні. Електронна форма валюти України, емітентом якого є НБУ, стане третьою формою грошей, доповнивши готівкову та безготівкову форму валюти. Міністр Мінцифри Михайло Федоров стверджує, що дане нововведення зробить Україну лідером у сфері віртуальних проектів, криптовалют та смарт-контрактів [2].

Міжнародний Валютний Фонд зазначає, що впровадження CBDC покращить операційну та економічну ефективність країн, які розвиваються, та можуть стати надійним інструментом для цифровізації та фінансової інклюзії, що передбачає рівний доступ та використання усіх фінансових послуг та продуктів. За даними, АСІ WorldWide, через пандемію коронавірусу, обсяг безготівкових операцій зріс на 74% та безпосередньо вплинув на подальше впровадження цифрової валюти [3].

Вважаємо за необхідне визначити, чим CBDC відрізняється від звичайної фіатної валюти. Отже, кожна банкнота, тобто гривня, має свій унікальний номер, безготівкові гроші мають спеціальний рахунок у комерційному банку. Цифрова валюта, в свою чергу, емітується у формі унікального коду та зберігається на спеціальному електронному гаманці. Під час проведення транзакцій посередників немає, або їхня участь взагалі мінімальна, кошти переходять з одного електронного гаманця в інший. Для подібних транзакцій потребується підключення до інтернету, але розробники CBDC працюють також і над можливими офлайн-транзакціями. За допомогою е-гривні можна буде розраховуватись за товари, як і завдяки Apple Pay чи Google Pay, але проведення та процедура транзакцій за кордоном досі стоїть під питанням та залежить від подальших домовленостями між країнами.

Цифрову валюту не слід зрівнювати із криптовалютою, адже держава не контролює емісію, поширення та використання криптовалюти. CBDC, у свою чергу, забезпечена реальними валютними резервами країни, тобто цифрова валюта підкріплена до національної валюти у співвідношенні 1:1, де одна цифрова гривня

рівнозначна фіатній валюті та є її абсолютним цифровим аналогом.

НБУ розпочав активно працювати над випуском цифрової гривні з 2016 року. Пілотний проект з випуску е-гривні для роздрібних платежів на формі блокчейн було проведено у 2018 році, результатами якого була публікація Аналітичної записки е-гривні [3].

Випуск е-гривні в обіг в обмеженій кількості (у еквіваленті 5 443 гривні) та тестування операцій та транзакцій цифрової валюти працівникам НБУ та учасниками проекту. Але обмеженість переліку операцій та учасників проекту, а також невелика кількість та обсяги здійснених транзакцій у проведенні Пілотного проекту в малому масштабі не дозволили достатньо детально проаналізувати всі переваги та недоліки е-гривні.

На правовому рівні результатом пілотного проекту було прийняття Закону України «Про платіжні послуги» із закріпленням цифрової валюти як державної форми грошової одиниці. Закон не встановлює безпосередньо правил щодо електронної гривні, але зазначає, що платіжні системи, які використовуються в Україні, мають бути зареєстровані відповідно до законодавства, включаючи Закон України «Про електронні гроші». Також цифрова валюта зазначена в Законі як «електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Нацбанк» [4].

НБУ підкреслює, що на даний момент не йдеться про повну заміну готівки та безготівкових розрахунків, але е-гривня стане альтернативою готівці, електронним грошам та платіжним карткам. Завдяки цифровій валюті є можливість знизити вартість безготівкових операцій завдяки відмові від еквайрингової комісії, тобто плату за обробку платіжних транзакцій, здійснених за допомогою банківських карт або інших електронних засобів платежу. Експерти міжнародної компанії PwC віднесли е-гривню до найбільш зрілих проектів цифрових валют у світі, розмістивши її на 4-те місце.

У 2021 році Нацбанк оприлюднив результати опитування щодо можливого запровадження цифрової валюти НБУ – CBDC, де зосередив свою увагу на трьох напрямках використання е-гривні. Перш за все е-гривня як роздрібних та

безготівкових платежів P2P та операції e-commerce, та також виступає інструментом для транскордонних платежів, в першу чергу P2P перекази. Також е-гривня має на меті здійснювати операції у сфері віртуальних валют, а саме обміну, випуску та інших операцій, пов'язаних із віртуальними активами [5].

Тому Нацбанк та Міністерство цифрової інформації активно розробляють концепцію цифрової гривні, та підписали контракт для запуску е-гривні з платформою Stellar Development Foundation. Відповідно до умов контракту, Stellar буде надавати послуги з технічної підтримки та консультування з метою створення інфраструктури для запуску цифрової валюти [6].

У лютому 2022 року було прийнято Закон України «Про віртуальні активи», де віртуальними активами визначається нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має свою вартість, та існує лише в електронному вигляді. Саме визначення «віртуальні активи» раніше стосувалося виключно криптовалюти, тепер же ними визнаються активи, які вільно торгуються на ринку, вартість має цифрове відображення, мають свою ідентифікацію та систему обігу. Олексій Жмерецький, голова підкомітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики у сфері цифрових інновацій та публічних даних, стверджує, що обсяг транзакцій з віртуальними активами в Україні, на день оцінюється приблизно в \$150-200 мільйонів. Усі ці транзакції залишаються в тіні та законодавчо нерегульовані. Закон «Про віртуальні активи» мав на меті виправити цю ситуацію, але закон ще досі не ввійшов у дію. Голова Нацбанку також уточнив, що основною інфраструктурою для віртуальних активів стане саме регулювання цифрової валюти.

Нацбанк виявив значну зацікавленість щодо застосування е-гривні як інструменту в здійсненні операцій віртуальних активів, та стверджує, що цифрова гривня має бути реалізована на базі технології блокчейн. Також додав, що зважаючи на обсяг ринку віртуальних активів в Україні та технологічну спорідненість, використання е-гривні в сфері обігу віртуальних активів є перспективним напрямом, який має потенціал подальшого дослідження. Оскільки

цифрова валюта дозволяє здійснювати швидкі, безпечні та анонімні транзакції, та знизить вартість транзакцій. Втім, перед використанням е-гривні в операціях з віртуальними активами необхідно вивчити всі ризики та правові обмеження, що пов'язані з цими операціями.

Визначимо економічну та правову доцільність введення е-гривні в Україні. Запровадження проекту е-гривні має потенціал надати значно новіші можливості для держави, бізнесу та громадян. З точки зору організації та проведення фінансового контролю, цей проект зможе забезпечити чіткіше відслідковування використання адресних допомог соціальним верствам населення та іншим адресним виплатам та проектам різних рівнів бюджетів. Цей проект може створити нові параметри взаємодії між ними, що будуть швидкими та високоефективними, зменшивши затримки, пов'язані з додатковими посередниками, а також уникнувши додаткових ризиків корупції. Е-гривня значно посилить макроекономічну стабільність країни. Завдяки цифровій валюті мінімізує витрати для держави та бізнесу під час транзакцій. Вважаємо, що запуск е-гривні посилить конкуренцію між банками, що в свою чергу також знизить вартість на банківські послуги. ЄЦБ (Європейського центрального банку), в свою чергу стверджує, що головною метою запровадження євро є конкурентна спроможність із іноземними стейблкоїнами.

Е-гривня буде корисним інструментом у боротьбі із корупцією. Всі транзакції, здійснені цифровою валютою, будуть реєструватися в електронній формі, що зменшить ризик втрати чи фальсифікації документації. При транзакції цифрової валюти скорочується кількість посередників, що також передбачає зменшення ризику корупції. Європейська комісія для демократії (Венеціанська комісія) надала коментар та низку рекомендацій щодо конституційної кризи та проблеми із антикорупційним законодавством. У 2021 році держсекретар США Ентоні Блінкен заявив, що Україна втрачає \$40 млрд в рік \$40 млрд, що складає 1/3 ВВП. Підкреслив, що найгострішим питанням для українського народу є створення довіри до влади, мінімізуючи корупцію. Як приклад спільної боротьби з

корупцією, Блінкен відзначив співпрацю USAID з українським Міністерством цифрової трансформації та діджиталізацію понад 30 державних послуг.

Впровадження цифрової валюти центральним банком підвищить прозорість, посиливши контроль за збиранням податків та відповідно витрачанням державних коштів. Фінансово-контрольні заходи будуть більш оптимальними та ефективними, фінансові транзакції будуть моніторитися, особливо ті, які відбуваються в тіні, що значно підвищить довіру до фінансової системи країни та знизить рівень злочинності та шахрайства. Слід зазначити, що використання CBDC підвищить фінансову інклюзію та підвищить економічний розвиток держави та буде ефективним шляхом боротьби із корупцією.

Цифрова валюта забезпечить інновації в державному адмініструванні, та створить можливість у реалізації системи автоматичного оподаткування. Так званий «транзакційний податок», який збирається з кожної продажі між покупцем та продавцем. Транзакційне оподаткування є ефективним засобом фінансування державних видатків та реалізації соціальних програм, при якому податки сплачуються автоматично без використання жодних посередників. Можливе запровадження автоматичних штрафів та стягнень. В такому випадку буде значно важче знайти лазівку в податковому законодавстві.

Безперечно, запуск е-гривні стане вагомим кроком для України у формуванні іміджу сучасної високотехнологічної країни, адже це стане одним із перших прикладів впровадження нового інструменту регулювання грошового обігу на державному рівні. Також впровадження е-гривні зміцнить інтеграцію національної цифрової валюти з іншими державними електронними сервісами. Наприклад, функціонал гаманця для використання е-гривні буде доступним у мобільному застосунку «Дія», який вже успішно використовується для залучення широкого спектру населення до процесу цифрової трансформації країни [7].

Висновки. Питання впровадження CBDC залишається неоднозначним, адже цифрова валюта є досить молодим проектом. Від неї очікують миттєвості розрахунків, створення прозорих

фінансових транзакцій, забезпечення фінансової стабільності, зниження тарифів та боротьбою із тіншовою економікою. Але питання анонімності та кібербезпеки стоїть поруч. Нацбанк контролюватиме усі цифрові транзакції задля повної безпеки, але одночасно буде створено тотальне цифрове відстеження.

Україна, в свою чергу, планує реалізувати пілотний проєкт у 2023 році, а вже в наступному будуть приймати рішення щодо повного впровадження цифрової валюти в обіг. Міністерство цифрової інформації, ТАСкомбанк, Stellar, Bitt експериментують із е-гривнею, випробуючи технології розподіленого реєстру. У рамках дослідження та моніторингу світових тенденцій Україна співпрацюватиме із центральними банками та іншими міжнародними фінансовими інституціями задля якісного впровадження цифрової валюти.

Література

1. Опитування щодо можливості запровадження е-гривні. URL: <https://promo.bank.gov.ua/euah/> (дата звернення: 10.09.2023).
2. В Україні почне діяти електронна гривня. URL: <https://zemliak.com/news/pobut/4064-v-ukrajini-pochne-diyati-elektronna-grivnya> (дата звернення: 10.09.2023).
3. До 2022 року в Україні можуть ввести цифрову валюту. URL: <https://zaborona.com/do-2022-roku-v-ukrajini-mozhut-vvesty-cyfrovu-valyutu-shho-cze-take-i-v-chomu-nebezpeka/> (дата звернення: 10.09.2023).
4. Про платіжні послуги: Закон України від 30 чер. 2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
5. Результати опитування щодо можливості запровадження е-гривні. URL: [E-hryvnya_2021.pdf](https://bank.gov.ua/E-hryvnya_2021.pdf) (bank.gov.ua) (дата звернення: 10.09.2023).
6. Цифрові валюти – що про них говорять у США та в Україні. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/Krytovaluty-tsifrovi-valiuty/5928491.html> (дата звернення: 10.09.2023).
7. Для чого Україні цифрова гривня? Які перспективи для економіки України та суспіль-

ства відкриває впровадження електронної гривні? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/6/675679/> (дата звернення: 10.09.2023).

8. Ustynova I. Cryptocurrency market public administration legal fundamentals as Ukraine's financial system alternative: current state of scientific and normative regulation. University law science and education in the challenges of our time: collective monograph / ed. by Iryna Sopilko & Mykhailo Smokovych. Warszawa, 2021. P. 104-113.

9. Устинова І. Правові засади забезпечення фінансової безпеки державних активів в сучасній трансформаційній парадигмі. Забезпечення конституційних прав громадян в контексті конвенційних зобов'язань України / І.М. Сопілко, Ю.Л. Юринець, Ю.Д. Кунев та ін. Київ: Вид-во «Людмила», 2022. С. 45-73.

References

1. Opytuvannya shchodo mozhlyvosti zaprovadzhennya e-hryvni. URL: <https://promo.bank.gov.ua/euah/> (data zvernennya: 10.09.2023).
2. V Ukrayini pochno diyaty elektronna hryvnya. URL: <https://zemliak.com/news/pobut/4064-v-ukrajini-pochne-diyati-elektronna-grivnya> (data zvernennya: 10.09.2023).
3. Do 2022 roku v Ukrayini mozhut vvesty tsyfrovu valyutu. URL: <https://zaborona.com/do-2022-roku-v-ukrajini-mozhut-vvesty-cyfrovu-valyutu-shho-cze-take-i-v-chomu-nebezpeka/> (data zvernennya: 10.09.2023).
4. Pro platizhni posluhy: Zakon Ukrayiny vid 30 cher. 2021 r. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (data zvernennya: 10.09.2023).
5. Rezultaty opytuvannya shchodo mozhlyvosti zaprovadzhennya e-hryvni. URL: [E-hryvnya_2021.pdf](https://bank.gov.ua/E-hryvnya_2021.pdf) (bank.gov.ua) (data zvernennya: 10.09.2023).
6. Tsyfrovi valyuty – shcho pro nykh hovoryat u SShA ta v Ukrayini. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/Krytovaluty-tsifrovi-valiuty/5928491.html> (data zvernennya: 10.09.2023).
7. Dlya choho Ukrayini tsyfrova hryvnya? Yaki perspektyvy dlya ekonomiky Ukrayiny ta suspilstva vidkryvaye vprovadzhennya elektronnoyi hryvni?

URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/6/675679/> (data zvernennya: 10.09.2023).

8. Ustynova I. Cryptocurrency market public administration legal fundamentals as Ukraine financial system alternative: current state of scientific and normative regulation. University law science and education in the challenges of our time: collective monograph / ed. by Iryna Sopilko & Mykhailo Smokovych. Warszawa, 2021. P. 104-113.

9. Ustynova I. Pravovi zasady zabezpechennya finansovoyi bezpeky derzhavnykh aktyviv v suchasniy transformatsiyniy paradyhmi. Zabezpechennya konstytutsiynykh prav hromadyan v konteksti konventsiynykh zoboyazan Ukrayiny / I.M. Sopilko, Yu.L. Yurynets, Yu.D. Kunyev ta in. Kyiv: Vyd-vo «Lyudmyla», 2022. S. 45-73.

Iryna Ustynova, Yuliia Ryabokon

E-HRYVNIA AS A NEW FORM OF FINANCIAL CONTROL IN ANTI-CORRUPTION POLICY

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mails: iryna.ustynova@npp.nau.edu.ua, 6954246@stud.nau.edu.ua

*The purpose of the study is to analyze the legal regulation and to try to express a position on the mechanisms for protecting the rights of individuals when introducing new payment instruments. Ukrainian legislation of the process of introduction of electronic money. **Research methods:** the article uses the following general scientific methods of research: observation and description and theoretical methods: analysis, generalization, explanation, as well as systemic, functional, specific and sociological. **Results:** modern world approaches to the introduction of electronic money arising from the objective basis for the development of the financial system and financial control and virtual assets are outlined; the main trends in the context of determining the processes of protecting the rights of persons in the subject composition of such legal relations are identified and formulated. **Discussion:** the study of foreign and domestic approaches to legal regulation of introduction and use of electronic money in Ukraine, and determination of the subjective composition of legal relations arising in this regard, is essential for the development of Ukrainian legislation, which only partially corresponds to current trends, especially in terms of protection of rights. The concept of a central bank digital currency has been around for several years. The growing use of digital payments, the decline in cash transactions, and the emergence of cryptocurrencies such as Bitcoin and Ethereum, which pose a threat to the stability of the financial system and are outside of traditional banking systems, all served as prerequisites for the creation and development of the CBDC project. The Covid-19 pandemic has accelerated the adoption of digital payments and increased demand for digital currency, highlighting the limitations of physical money. With the start of the use of digital money, countries around the world have high expectations related to improving financial inclusion, promoting economic growth, creating a secure digital payment system, and transparency of financial transactions.*

Key words: CBDC; e-hryvnia; digital currency; digital assets; e-wallet; anti-corruption policy; blockchain; financial inclusion; cashless payments; cybersecurity.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2023